

Svěřenské fondy a fundace: k desátému výročí nového občanského zákoníku

Vlastimil Pihera, Kateřina Ronovská

I. Úvod

Při příležitosti desátých narozenin občanského zákoníku, nebo spíše při této příležitosti konané konference v Olomouci, nám připadl úkol shrnout základní směry dosavadního vývoje nového fundačního práva a práva svěřenských fondů. Společné pojednání o fundacích a svěřenských fondů je přirozené, protože jakkoli se fundace a nadační fondy svoji právní konstrukcí zásadně odlišují, z funkčního hlediska jsou podobné. Jak fundace, tak svěřenské fondy jsou tvořeny (i) majetkem osamostatněným, aby sloužil k (ii) určitému účelu, vybaveným (iii) určitou mírou organizace. Proto přes formální odlišnosti, spočívající především ve právní osobnosti fundací, mají pro mnohé možná překvapivě mnoho společného (někdy o nich mluvíme společně jako o „fundačních strukturách“). Tato blízkost se v českém právním prostředí prakticky nejzřetelněji vyjevuje v oblasti struktur soukromé správy majetku.

Dodnes zůstává často přehlížena revoluce, kterou do nadačního práva přinesl nový občanský zákoník tím, že rozvolněním účelu nadací a nadačních fondů otevřel možnost jejich využití i pro jiné než veřejně prospěšné účely¹. Konkrétní rozsah těchto změn je však stále poněkud neprobádaným územím, což platí především ve vztahu k nadacím, kde zákonodárce nově se otevírající obzory zjevně plně nevyužil. Fundační sektor však přesto projevuje svoji životaschopnost. Jakkoli zůstávají fundace výsostnou právní formou filantropických struktur, rozvíjí se i segment soukromých nadačních fondů. A jako všude zde hraje významnou roli daňová regulace. V očích mnoha praktiků tak jsou soukromé fundace využitelné až od roku 2017, kdy byl upraven daňový režim „rodinných fundací“².

Poněkud pomalejším tempem plyne vývoj v oblasti veřejně prospěšných (filantropických) fundačních struktur. Přestože lze teoreticky zřídit i veřejně prospěšný svěřenský fond, v praxi se projevuje tradiční ukotvení veřejně prospěšných aktivit v nadačním světě. I ten se musí vypořádávat s novými tématy, jako je vzrůstající význam tzv. soukromých nadací (tj. nadací financovaných převážně ze soukromých zdrojů svých zakladatelů), které spíše recipují pravidla řízení firmy než tradiční, na veřejné instituce navázaný svět „neziskovek“. Čím dál větší pozornost začíná přitahovat také právní forma ústavu soukromého práva, zvláštní quasi-fundace, jež mnohdy nedopatřením splývá s historickou obecně prospěšnou společností, se kterou má ale regulatorně již pramálo společného.

Svěřenské fondy se „vyhřívají“ v centru pozornosti již od doby schválení občanského zákoníku. Avantgardní koncept autonomního jmění představuje určitou výzvu tradičnímu konceptu subjektivních práv, tematizuje pojem funkce v soukromém právu a obrací pozornost ke konceptu oddělených jmění. Svěřenské fondy jsou částečnou funkční obdobou trustů *common law*, přičemž nepochopení, že jde pouze o funkcionální podobnost, vede k mnohdy zcela

¹ Srov. § 1 zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech).

² Zákon č. 170/2017 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti daní.

pomýlenému přenášení partikulárních závěrů *common law* do českého práva. Pojem „trust“ současně vyvolává u mnohých nejspíše kulturně podmíněné negativní emoce. Nic z toho však nezabránilo tomu, aby se svěřenské fondy i tak staly v Česku nejoblíbenější právní strukturou pro správu rodinného majetku.

Cílem tohoto příspěvku není podrobně analyzovat jednotlivé problémy, ale spíše jen podat jakousi zprávu z osobního pohledu autorů, kteří se po dlouhou dobu věnují této problematice jak v teoretické, tak i v praktické rovině. Proto má charakter spíše publicistický. Mnoho z témat, na něž zde odkazujeme, jsme však již řešili (sami či společně) v jiných publikacích, na něž se snažíme průběžně odkazovat. Na ně, ale především na další námi odkazovanou literaturu lze odkázat čtenáře, jež tento příspěvek v jakémkoli ohledu neuspokojí.

II. Fundace a ústavy

Typologické otázky

Již jsme zmínili, viděno zpětně, skutečně revoluční bylo v občanském zákoníku pro fundační sféru především rozvolnění účelu fundací a posílení možnosti zakladatelů upravit právní poměry „té své fundace“ podle vlastních představ. Zdánlivě zanedbatelnou změnou, avšak se značnými praktickými dopady, bylo vzájemné oddálení právní úprava nadací a nadačních fondů - s ohledem na jejich souřadné systematické zařazení v rámci civilního kodexu pod souhrnným názvem „fundace“. Zatímco nadace upravuje občanský zákoník v osmdesáti osmi paragrafech, u nadačních fondů si vystačí s pouhými osmi. To u nadace vyvolává dojem jisté „přeregulovanosti“, u nadačního fondu naopak „nedoregulovanosti“³. Otázkou, v jakém rozsahu je úprava nadací aplikovatelná se zabýval Nejvyšší soud, který dospěl k závěru, že použitelnost úpravy nadací pro nadační fondy přichází v úvahu pouze analogicky, nikoli však již subsidiárně⁴. To vede k otázce, jak se vlastně tyto typy právnických osob odlišují? Pozornost se stáčí právě k jejich účelu. Zatímco účel nadace může být veřejně prospěšný i (jen) dobročinný, u nadačního fondu tento požadavek zákon nestanoví. Postupně nabývá na naléhavosti otázka, zda je na místě vykládat „dobročinný účel“ shodně jako „soukromý účel“, nebo restriktivněji ve smyslu podpory potřebných⁵? Takto formulovaný restriktivní výklad by snad mohl vysvětlit, proč zákonodárce koncipoval úpravu nadace způsobem, který implicitně nepředpokládá její využití pro správu rodinného majetku, jak se dá dovodit z omezení v § 353 obč. zák. Současně by pak byly zřejmé limity analogické aplikace nadační úpravy na rodinné nadační fondy, která by byla použitelná spíše méně než více. Tyto úvahy však zatím zůstávají za horizontem právní praxe, přičemž je třeba reflektovat, že s existencí rodinných nadací explicitně počítá i daňové právo⁶.

Čím dál tím jasněji se zároveň ukazuje, jak moc a jak zásadně se fundace odlišují od korporací. Fundace jsou statickými účelovými sdruženími majetku, které nemají a nemohou mít

³ RONOVSÁ, Kateřina, PIHERA, Vlastimil. Nástroje správy rodinného majetku v novém soukromém právu. In: DOBROVOLNÁ, Eva, HAVLÍK, David, KRÁLÍK, Michal a kol. Pocta Jiřímu Spáčilovi. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 288.

⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 29 Cdo 3225/2016.

⁵ Přičemž ne každá podpora potřebných naplní znaky veřejné prospěšnosti.

⁶ Srov. definici rodinné fundace rodi nná fundace v § 17a zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

společníky, a proto -na rozdíl od korporací - nesledují dynamické zájmy společníků. České právo je relativně liberální, což se projevuje ve volném přístupu k možnostem změny nadační listiny (včetně změny nadačního účelu), ale i v interpretaci Nejvyššího soudu, který opakovaně zdůrazňuje preferenci vůle zakladatelů⁷ a který, jak jsme již zmínili, odmítl svazovat nadační fond subsidiární aplikací nadační úpravy. Tento přístup umožnil tradiční „nadační koncept“ značně rozvolnit. Proto mohou v praxi fundace v některých případech vykazovat i znaky hybridních právních forem na pomezí fundací a korporací⁸. To platí především pro soukromé nadační fondy, kdy mají mnohdy beneficianti možnost ovlivňovat jejich správu způsobem srovnatelným se společníky korporace. Lze připomenout, že v zemích *common law* (především v USA) byly (a někdy stále jsou) trusty využívány často jako určité ochranné hradby, za nimiž se skrývaly (neinkorporované) společnosti. Na blízký vztah mezi trustem a korporací poukazuje ve své slavné přednášce již Maitland, který o trustech hovoří jako o „*unincorporated bodies*“⁹. Jsou fundace významně odlišné? Přesto je nutné trvat na jasném rozlišování mezi jednotlivými typy právnických osob¹⁰. Pochybnosti proto vzbuzují občasně tendence „automaticky“ dovozovat závěry, které byly judikovány pro obchodní korporace, i pro „ostatní“ právnícké osoby (a tedy i pro nadace)¹¹.

Tyto úvahy hrají významnou roli též v oblasti úpravy historických obecně prospěšných společností a ústavů (soukromého práva)¹². Jakkoli nejde o fundace, typologicky jsou fundacím velmi blízké. Zákon o obecně prospěšných společnostech umožňoval (po vzoru obchodních korporací) přechod zakladatelských práv¹³, což v praxi vedlo následně k akceptaci převodu zakladatelských práv *inter vivos*. Tento vývoj byl velmi nešťastný, protože v zásadě transformoval veřejně prospěšnou společnost v korporaci. Nejvyšší soud však (dle nás zcela správně) vyjadřuje odpor takovým posunům, což se jasně projevuje v jeho nedávném rozhodnutí, v němž s argumentem, že „[z]ásadně odlišná povaha korporací (coby sdružení osob) a obecně prospěšných společností (coby „hybridní“ formy právnícké osoby blížící se ústavu) nedovoluje pohlížet na zakladatele obecně prospěšné společnosti jako na společníky“ zdůraznil osobní povahu zakladatelských práv a odmítl možnost, že by se mohla dědit¹⁴. Shodně je pak nutné nahlížet na postavení zakladatelů ústavu, kde navíc zákon nepředvídá ni přechod zakladatelských práv, ale odkazuje na obdobné použití ustanovení o nadacích.

⁷ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu NS 29 Cdo 3225/2016, či NS 29 Cdo 4197/2015, [R 45/2018 civ.]

⁸ RONOVSÁ, Kateřina, a kol., *Metamorfózy nadačního práva v Evropě a v České republice na počátku 21. století*, MuniPress, 2015, s. 32 a násl., kde si autorka pokládá otázku, zda jsou skutečně korporace z Marsu a nadace z Venuše?

⁹ Maitland, F., W., *Trust and Corporation*. In: Maitland, F., W., *State, Trust and Corporations*. Cambridge University Press, 2003, p. 104.

¹⁰ Srov. Havel, Bohumil, Pihera, Vlastimil, *Hranice autonomie vůle v právu obchodních korporací (strukturální úvahy)*. Právník, č. 4, 2022, s. 319-331.

¹¹ Viz rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 12. 2018, sp. zn. 7 Cmo 445/2017, který odkazem na jiné rozhodnutí k s.r.o. (na NS 29 Cdo 5347/2014), učinil dle našeho názoru příliš zjednodušující závěr k nutnému obsahu zakladatelského právnímu jednání nadačního fondu. K tomu blíže RONOVSÁ, Kateřina a Jana MALÁ. *Jeden svět nestačí! K nastavování pravidel pro výkon funkce členů orgánů právnických osob soukromého práva*. In Lucia Žitňanská, Bohumil Havel, Kristián Csach a kolektiv. *Smluvní režim výkonu funkce*. Wolters Kluwer, 2020. s. 23-32.

¹² § 402 a násl. obč. zák.

¹³ Srov. úpravu přechodu práv a povinností zakladatele v § 8 zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů.

¹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2023, sp. zn. 27 Cdo 1339/2023.

V tomto ohledu nepovažujeme za udržitelné závěry některých soudních rozhodnutí „nižších“ soudů, které dovozují převoditelnost práv zakladatelů ústavů¹⁵.

Transformace fundací a ústavů

Čím dál více pochybujeme o vhodnosti¹⁶ přechodného ustanovení v § 3049 obč. zák., které omezilo možnost fundací přizpůsobit své poměry novému soukromému právu pouhými dvěma lety od účinnosti občanského zákoníku. Toto přechodné ustanovení se týká výhradě veřejně prospěšných fundací, které jsou zásadně méně flexibilní a velmi rozvážné. Velké množství filantropických fundací tak seznalo, že by bylo vhodné se přizpůsobit novému nadačnímu právu (např. protože potřebují změnit nadační listinu), až poté, co přechodné období uplynulo. Uvážíme-li osobní povahu zakladatelských práv (jejich nepřevoditelnost), máme za to, že možnost přizpůsobit své poměry novému soukromému právu nemusela být vůbec časově omezena (tak jako není omezena možnost změny právní formy veřejně prospěšné společnosti na fundaci nebo ústav). V praxi se tento nedostatek velmi často překlenuje tak, že původní zakladatelé, ale i též sama historická fundace, založí novou fundaci podle současného práva, přičemž následně do této „nové“ fundace sloučí „starou“ fundaci. Jde v zásadě o nadbytečnou transakci, která představuje nezanedbatelné transakční náklady a fundacím jen komplikuje život.

Naopak, kladnou stránkou tohoto možná až příliš restriktivního přechodného ustanovení je, že pro právní praxi je dnes fúze fundací standardní transakcí. Směřuje k nim postupně též řada „fundačních skupin“ vzniklých spontánním vývojem, jež dospěly k potřebě racionalizace. Komplikovanější je ovšem problematika rozdělení fundací. Ačkoli občanský zákoník upravuje obecná pravidla přeměn právnických osob včetně jejich rozdělení, v rámci úpravy nadací je upravena pouze fúze nadací a nadačních fondů. To vyvolávalo dojem, že tím má být implicitně vyloučena možnost rozdělení nadace či nadačního fondu. Spíše jde však jen o mechanickou reflexi předchozí právní úpravy, která v kontextu nového občanského neobstojí. S ohledem na prioritu autonomie vůle, ustavovací svobodu a celkovou liberalizaci koncepce nadačního práva máme za to, že shodně jako v jiných jurisdikcích s podobně liberálním nadačním právem tak, pokud je to v souladu s vůlí zakladatele a účelem fundace, mohou být fundace rozděleny podle obecné úpravy přeměn právnických osob¹⁷.

Podle přechodného ustanovení v § 3050 obč. zák. může obecně prospěšná společnost změnit svoji právní formu na ústav, nadaci nebo nadační fond. Tak se např. transformovala Knihovna

¹⁵ Především rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ve věci sp. zn. 8 Cmo 285/2016 a 5 Cmo 155/2018 (smířlivěji k tomu ŠLEJHAROVÁ, Markéta, HURDÍK, Jan. § 406 [Práva zakladatele za trvání ústavu]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1291, marg. č. 5.).

¹⁶ Chápeme důvody pro jeho zavedení, kdy se zákonodárce snažil omezit možnosti ex post „vnějších“ zásahů do právních poměrů do 31.12. 2013 vzniklých nadací a nadačních fondů v režimu zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech. Tento limit se však ukázal v praxi jako problematický, neboť během dvouleté lhůty zakladatelé mnohdy nebyli schopni zareagovat a upravit právní poměry nadace/nadačního fondu podle svých představ.

¹⁷ RONOVSÁ, Kateřina. § 382 [Formy přeměn fundací]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1223, marg. č. 8. Opačně avšak bez argumentace (resp. pouze s nejasným odkazem na „povahu nadace“ BAJER, Jan. § 382 [Sloučení a změna právní formy]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 1.

Václava Havla z obecně prospěšné společnosti na nadační fond. V praxi je diskutována otázka, zda je přípustná změna právní formy fundace na ústav (a opačně), popř. fúze fundace a ústavu či rozdělení na ně. Dosavadní názory byly odmítavé, a to s odkazem na § 174 odst. 2 a § 181 obč. zák., které přeměny mezi různými právními formami právnických osob podmiňují přivolením zákona¹⁸. Nemůže být však takto interpretován § 418 obč. zák., podle kterého se právní poměry ústavu v rozsahu, v jakém nejsou upraveny zvláštní úpravou, řídí obdobně ustanoveními o nadaci? Nevyplývá již ze zmíněného § 3050 obč. zák. prostupnost fundačních forem a ústavu? Především činnost „*operating foundations*“, tedy fundací, jejichž činnost spočívá převážně v realizaci vlastních (zásadně) veřejně prospěšných aktivit (a nikoli tedy v poskytování nadačních příspěvků), se totiž často může začít časem naplňovat znaky ústavu. V tomto ohledu lze důkladnou diskuzi teprve očekávat.

Z diskuze o fundacích

Jedním z dalších negativních projevů vlivu „starého“ nadačního práva je absence úpravy postavení beneficentů fundací. Nadační právo dosud pracuje pouze s pojmem „příjemce nadačních příspěvků“ spojenému s veřejně prospěšnými nadacemi. To vyvolává nejistotu především ohledně postavení beneficentů soukromých, resp. rodinných nadačních fondů¹⁹. „Nedostatečnost“ úpravy postavení beneficentů fundací s jiným než veřejně prospěšným účelem zvláště vynikne ve srovnání s úpravou postavení beneficentů svěřenských fondů, kterým dává občanský zákoník mimo jiné právo obracet se na soud s návrhem, aby soud svěřenskému správci určité jednání uložil nebo zakázal, popř. aby svěřenského správce odvolal a jmenoval nového, aby je pověřil vedením řízení v zájmu svěřenského fondu. Dále dává občanský zákoník beneficentům svěřenských fondů i právo dohledu nad správou svěřenského fondu. Pokud nejsou beneficenti v určitém okamžiku určitelní, požaduje, aby zde byla jiná osoba oprávněná dohlížet nad správou v zájmu beneficentů. Nic z toho u fundací nenacházíme. V případě rodinných nadačních fondů lze zřejmě uvažovat o analogické aplikaci úpravy svěřenských fondů, nicméně je otázkou, nakolik bude možné takto dovodit potřebnou působnost soudů²⁰.

Diskuze vzbuzuje i koncept tzv. přidruženého fondu nadace, který má podle důvodové reflektovat koncept německých tzv. „nesamostatných nadací“²¹. Jak vyplývá z důvodové zprávy, vycházeli autoři relevantní úpravy v občanském zákoníku z toho, že přidružený fond představuje oddělený „majetkový soubor“, který „donátor“ nadaci pouze svěřuje „a zůstává tudíž jeho vlastníkem“. To ovšem neodpovídá tomu, jak fungují německé nesamostatné nadace (kde představuje nesamostatná nadace oddělené jmění – *Sondervermögen* – nadace), požadavkům praktického života (přidružený fond by se např. při smrti donátora dědil, což je ve většině případů nežádoucí) ani logice zákona (který předpokládá trvalost a majetkovou oddělenost přidruženého fondu). Domníváme se, že v kontextu nového soukromého práva

¹⁸ RONOVSÁ, Kateřina. § 382 [Formy přeměn fundací]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1223, marg. č. 9.

¹⁹ K problému viz RONOVSÁ, Kateřina, Beneficenti fundací určených ke správě rodinného majetku, Právní rozhledy. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2021, roč. 29, č. 22, s. 763-768.

²⁰ Blíže srov. Ronovská, K., Pihera, V., Dobrovolná, E.: Rights of beneficiaries: building foundations and trusts, a Czech perspective, Trusts & Trustees, Vol. 29, No. 6, July 2023, pp. 509–515.

²¹ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

nejlépe naplní účel přidruženého svěřenský fond (německé právo samozřejmě koncept autonomního jmění nezná). I s ohledem na omezený účel nadace máme za to, že úpravu přidruženého fondu lze vykládat jako zákonné připuštění (v rozsahu, v jakém je to v souladu s jejich „posláním“) nadací coby svěřenských správců ve smyslu § 1456 odst. 2 obč. zák.²²

Tradičně byly nadace zakládány na věčné časy. Mnozí zakladatelé však s vědomím toho, jak se jim dnes svět razantně mění před očima, zjišťují, že „věčnost je velmi dlouhá doba“ (John D. Rockefeller). Novým fenoménem posledních let, diskutovaným v zahraničí, ale i u nás, jsou proto tzv. *sunset foundations* (tj. nadace s určeným koncem trvání jejich existence)²³. Důvody pro časové omezení existence fundací jsou obava, že časem dojde k posunu hodnotového směřování fundace od původních představ zakladatele (tzv. *mission drift*) nebo omezená víra v budoucí generace potomků. České právo umožňuje založit na dobu určitou nadační fond. Představa zákonodárce o fungování nadací byla nicméně spíše taková, že nadace má sloužit „trvale“ zvolenému účelu a tomu odpovídá i nastavení v platném právu. I u nadací však takový postup zřejmě přichází v úvahu, má však své limity. Záleží především na zakladateli, jak trvání existence nadace vymezí (či časově omezí). V nadační listině je proto třeba výslovně artikulovat, že zakladatele připouští (resp. chce) dát trvání nadace limity a jaké. Právě s ohledem na celkové posílení autonomie vůle může zakladatel v nadační listině předvídat i určité objektivní skutečnosti, následkem jejichž splnění může být nadace zrušena právním jednáním správní rady nebo jiné k tomu povolané osoby. V takovém případě však nepůjde o rozhodnutí (úvahu) členů správní rady v pravém slova smyslu, ale pouze o „naplnění“ vůle zakladatele předvídané v nadační listině.

Takovou objektivní skutečností může být již výše zmíněné uplynutí určité doby, ale i jiná skutečnost (například smrt určité osoby, vystoupení z EU apod.). Podpůrným argumentem k této úvaze může být též, že na nadaci (majetek vyčleněný k určitému účelu) lze pohlížet i jako na „pouhou“ formu správy majetku (s právní osobností) a postavení správní rady je možné chápat jako postavení „pouhého“ správce, který je povolán majetek spravovat, ale neměl by měnit způsob správy. Zakladatelem nepředpokládané zrušení nadace není přípustné v zásadě ani např. ve Švýcarsku či Lichtenštejnsku, i když je tamní úprava jinak velmi liberální. Pro zachování kontinuity dosahování účelu je možná i fúze s jinou nadací nebo nadačním fondem (a to i v případě, že bude jedna či více slučovaných nadací v likvidaci), případně změnou právní formy na nadační fond, či dokonce (je-li to vhodné a účelné) zřejmě i jejím rozdělením na více osob v právním smyslu (to je sporné). „Ústupovou strategií“ je vhodné plánovat již před samotným započítím fungování zakládané nadace. K úvaze dáváme např. možnost připuštění možnosti rozdělit nadaci třeba na 3 (v případě nemožnosti dosáhnout konsensu uvnitř rozvětvené rodiny), ale jde o způsob – jak již bylo uvedeno výše – v praxi dosud nevyzkoušený a právní doktrínou neprobádaný.

²² PIHERA, Vlastimil. § 1453 [Osoba svěřenského správce]. In: SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1558, marg. č. 2.; RONOVSÁ, Kateřina. § 349 [Charakter a vznik přidruženého fondu]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1172, marg. č. 10.

²³ Příkladem takového přístupu je Nadace Billa a Melindy Gatesových, která byla založena v roce 2000 se záměrem miliardový majetek do ní vyčleněný zcela spotřebovat.

III. Svěřenské fondy a trustové struktury

Evidence svěřenských fondů

V rámci diskuzí, které provázely schválení nového občanského zákoníku, byly svěřenské fondy často předmětem *kritiky* jeho oponentů. Nebezpečí spatřovali především v tom, že budou sloužit jako nástroje pro praní špinavých peněz a obcházení zákona. Po změně vlády, k níž došlo krátce po nabytí jeho účinnosti, se dokonce zdálo, že jejich právní úprava bude zrušena. K tomu nakonec z mnoha důvodů nedošlo. Svěřenské fondy se sice staly v roce 2016 primárním cílem první novely občanského zákoníku²⁴, ta však nakonec „pouze“ navázala jejich vznik (ale též účinnost jmenování beneficienta) na zápis do nově zavedené evidence svěřenských fondů a provedla několik málo dalších spíše technických změn. Od roku 2018 byla v rámci implementace čtvrté AML směrnice²⁵ dále zavedena evidence skutečných majitelů, v níž se evidují mj. též tzv. skuteční majitelé svěřenských fondů (přičemž některé informace se do ní automaticky propisují ze zvláštní evidence svěřenských fondů)²⁶.

Existence registrů trustových struktur je poměrně běžná v jurisdikcích založených na kontinentální tradici *ius commune*, které upravují nějakou formu trust-like (tedy trustu podobných) instrumentů. Takové rejstříky existují například v Uruguayi, Argentině nebo Maďarsku. Česká republika zde následuje cestu Kypru a Francie, jurisdikcí, které, v podstatě v reakci na podobné obavy, zavedly registry trustových struktur chvíli poté, co zakotvily trust-like instrumenty do svého práva. Je však otázkou, nakolik jsou evidence trustových struktur v zemích *ius commune* skutečně výsledkem snahy předcházet praní špinavých peněz či jiným nekalým praktikám, a nakolik je spíše projevem více či méně vědomé tendence připodobnit právní poměry trust-like instrumentů poměrům právnických osob. Zvláště česká právní úprava, která dokonce váže na zápis do evidence vznik svěřenského fondu, vyvolává dojem tendence jej personifikovat. V této souvislosti lze zmínit, že např. Malta též v roce 1988 zavedla evidenci maltských trustových struktur, nicméně následně ji v souvislosti s implementací evidence skutečných majitelů pro další nadbytečnost zrušila.

Tak se dnes svěřenské fondy registrují v evidenci svěřenských fondů, jejich „skuteční majitelé“ pak v evidenci skutečných majitelů²⁷. Jako poplatníci daně z příjmů právnických osob se dále musí svěřenské fondy do 15 dnů od svého vzniku povinně registrují k dani z příjmů právnických osob centrálně u Finanční úřad pro hlavní město Prahu, Územní pracoviště pro Prahu 7²⁸. Uvážíme-li že notáři dále evidují notářské zápisy, jimiž byly sepsány statuty svěřenských fondů, mohou české svěřenské fondy nepochybně soutěžit o nejzbyrokratizovanější právní režim mezi všemi trustovými strukturami. Na praktické využití svěřenských fondů však tato administrativní opatření neměla podstatný vliv. V současné době

²⁴ Novela č. 460/2016 Sb.

²⁵ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2015/849 ze dne 20. května 2015 o předcházení využívání finančního systému k praní peněz nebo financování terorismu.

²⁶ K tomu srov. PIHERA, Vlastimil a Kateřina RONOVSÁ. Rozpaky nad evidencí skutečných majitelů. Bulletin advokacie. Praha: Česká advokátní komora, 2021, roč. 2021, č. 5, s. 21-25.

²⁷ Od r. 2021 upravené ve zvláštním zákoně č. 37/2021 Sb., o evidenci skutečných majitelů.

²⁸ Srov. § 39a ve spojení s § 17a zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

existuje přes 6000 svěrenských fondů²⁹. Přitom např. cca 1000 těchto svěrenských fondů vzniklo v rámci jediného obskurního investičního schématu společnosti Invest&Property Consulting, jež zřejmě není ničím jiným než jen další variantou známého Ponzioho schéma a je v současné době předmětem šetření policie³⁰.

Koncept autonomního jmění

Česká právní úprava svěrenského fondu byla s několika málo modifikacemi převzata z quebeckého občanského zákoníku z roku 1991³¹. České právo s tím též převzalo koncepci svěrenského fondu coby autonomního jmění, která vychází z teorie Pierr(a) Lepaull(a), francouzského právníka působícího před sto lety, který se zabýval otázkou, jak implementovat trust, institut anglického práva, do francouzského práva spočívajícího na tradici *ius commune*³². Jakkoli toto řešení umožňuje dosahovat v některých ohledech podobných účinků jako trust *common law*, jde pouze o omezenou funkční podobnost a mezi těmito instituty jsou zásadní rozdíly. Zatímco autonomní jmění tvoří majetek i dluhy, trust tvoří výhradně majetek (veškeré dluhy vznikající v souvislosti se správou trustu jsou osobními dluhy správce)³³. V případě smrti správce přechází jak majetek držený v trustu, tak s ním související dluhy na jeho dědice³⁴. České právo nezná institut *constructive* nebo *resulting trust*, které tvoří neoddělitelnou součást trustového práva (a řeší řadu otázek, kdy se vědomě zřizovaný trust ukáže být nefunkčním). Především je však nutné mít na zřeteli, že právo *common law* je založeno na odlišných koncepčních základech a vzpouzí se tradiční kontinentální racionalizaci³⁵. Mnohé zobecnělé závěry o trustu *common law* (jako představa, že trust obnáší jakési rozštěpení obsahu vlastnického práva) jsou nepřesné, ne-li přímo chybné³⁶. Současně i právo trustů se liší v různých jurisdikcích *common law*. Např. slavné pravidlo, dle kterého mohou beneficianti jako „skuteční vlastníci“ kdykoli ukončit existenci trustu i proti vůli zakladatele dle anglického rozhodnutí ve věci *Saunders v Vautier* (1841), v USA dle odlišného amerického rozhodnutí ve věci *Clafin v Clafin* (1899) neplatí. Velmi specifické jsou trustové *off-shore* jurisdikce, jako jsou Kajmanské, Panenské nebo Cookovi ostrovy. Proto je k „vzorům“ z oblasti *common law* nutné přistupovat s maximální obezřetností. To si dnes již uvědomuje

²⁹ Srov. <https://pravnicaradce.ekonom.cz/c1-67290990-po-deseti-letech-existence-pocet-i-obliba-sverenskych-fondu-roste>.

³⁰ Invest&Property Consulting (pokuta ČNB, policie); https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/dohled-financi-trh/.galleries/prilohy/S-Sp-2018_00426_CNB_573.pdf „Na základě příkazní smlouvy převzal příkazník (účastník řízení) veškerá práva a povinnosti správce, jako příkazce, související se správou SF, tedy i veškerá práva a povinnosti plynoucí ze smlouvy a těchto obchodních podmínek.“

³¹ Účinného od roku 1994.

³² POPOVICI, Alexandra, SMITH, Lionel: Lepaulle Appropriated in Valsan, R. (ed.) Trusts and Patrimonies. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015, p. 16.

³³ SMITH, Lionel, Trust and Patrimony in Valsan, R. (ed.) Trusts and Patrimonies. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015, p. 53.

³⁴ LUPOLI, Maurizio, Trust and their comparative understanding. Trust & Trustees, Vol. 27, No. 4, p. 291.

³⁵ Srov. LUPOLI, Maurizio, Trust and their comparative understanding. Trust & Trustees, Vol. 27, No. 4, p. 286 – 294.

³⁶ Srov. NOSEDA, Philippe, Equitable ownership, butter and donkeys: Setting out a vision for the future of the Hague Trust Convention. Trust & Trustees, 28(10), 2022, p. 924-937, Penner, J., E., The Law of Trusts, 11 eds., Oxford University Press, 2019, p. 24; McBride, N., J., Key Ideas in Trusts Law, Hart Publishing, Oxford, 2023, p. 19.

naprostá většina českých autorů, a na rozdíl od minulosti se již lze setkat s nekritickou aplikací závěrů anglického trustového práva na svěřenské fondy jen výjimečně³⁷.

Jakkoli se ke vzniku svěřenského fondu vyžaduje uzavření smlouvy, což vyvolává reminiscence na historický koncept fiduciárních smluv, svěřenský fond představuje specifický režim majetkových práv a nemá povahu smluvního vztahu. Smlouva o vytvoření svěřenského fondu tedy není smlouvou, která by řídila právní poměry svěřenského fondu. Zatímco svěřenský fond je raketou, smlouva o vytvoření svěřenského fondu je raketometem³⁸. Účinky smlouvy, jíž se vytváří svěřenský fond, se vyčerpávají na straně zakladatele vyčleněním majetku a pověřením svěřenského správce a na straně správce přijetím pověření k jeho správě. Tak mj. od této smlouvy nelze již po vzniku svěřenského fondu odstoupit. Je tak poněkud nešťastné, setkáváme-li se v praxi s tím, že těmito smlouvami jsou upravovány např. otázky odměňování svěřenského správce za výkon jeho činnosti. Taková ujednání mají povahu samostatných smluv, přičemž jimi upravená práva a povinnosti nejsou součástí podmínek správy svěřenského fondu.

Svěřenský fond jako autonomní jmění má blíže k právnické osobě než k anglickému trustu. Označujeme jej poněkud tajemným termínem „entita“, s nímž však dosud české právo koncepčně nepracovalo. Profesorka na univerzitě McGill, *Cantin Cumin*, hovoří o novém typu nositele práv a povinností, který není osobou v právním smyslu³⁹. Tato myšlenka se v českém prostředí objevila v poněkud zvládnuté podobě, dle které by měla být svěřenskému fondu přiznána (plná) právní subjektivita⁴⁰, nicméně tuto úvahu v prosinci 2020 Nejvyšší soud výslovně odmítl⁴¹. Zdá se, že pojem "entita" souvisí s pojmem "úřad" (výkon správy jako úřad/úřad jako základní mechanismus trustu), který Honoré označuje za "vhodný most mezi trustem *common law* a *ius commune*"⁴². Pozornost se obrací k dalšímu zvláštnímu pojmu „soukromý úřad“, s nímž pracuje část především německá právní teorie⁴³. Diskutují se implikace historické teorie subjektivního jmění štrasburských profesorů *Aubry(ho)* a *Rau(a)*⁴⁴

³⁷ „Důvod, proč jsou pro náš právní řád svěřenské fondy tak exotické a komplikované, je jednoduše ten, že do našeho právního systému vůbec nepatří. Jedná se totiž o kodifikovaný a jen mírně upravený institut trustu známý z *common law*.“ (KLEIN, Šimon. Ke změnám statutu svěřenského fondu. *Ad Notam*, 2020, č. 2, s. 25-26)

³⁸ Inspirováno HARRIS, J. *Launching the Rocket – Capacity and the Creation of Inter Vivos Transnational Trusts* in Hayton, D. (ed.) *The International Trust*, 3rd Edition, Bristol: Jordan Publishing, p. 115.

³⁹ CANTIN CUMYN, M., 'La fiducie, un nouveau sujet de droit?', in Jacques Beaulne (ed.) *Mélanges Ernest Caparros*, Montréal: Wilson & Lafleur 2002; cit dle Popovici, A. *Trust in Quebec and Czech Law: Autonomous Patrimonies?* *European Review of Private Law*, 6-2016, p. 945.

⁴⁰ TICHÝ, Luboš. *Vlastnictví bez vlastníka v českém svěřenském fondu (skica na margo trustu v českém právu)*. *Bulletin advokacie*, 2020, č. 3, s. 18-24; JAROLÍM, Jiří. *Je svěřenský fond právnickou osobou? Měl by se jí stát?* *Bulletin advokacie*, 2022, č. 4, s. 45-48.

⁴¹ Nejvyšší soud sp. zn. 27 Cdo 3033/2019 ze dne 15. 12. 2020.

⁴² Honoré, T., *On Fitting Trusts into Civil Law Jurisdictions*. *Oxford Legal Studies Research Paper No. 27/2008*, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1270179> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1270179>.

⁴³ Srov. Jakoby, F. *Das private Amt*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007; Pihera, V. *Soukromý úřad*. Skica. in Kotásek, J., Špačková, M. (eds.) *Pocta prof. Josefu Bejčkovi k 70. narozeninám*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2022, p. 695.

⁴⁴ TICHÝ, Luboš. *Vlastnictví bez vlastníka v českém svěřenském fondu (skica na margo trustu v českém právu)*. *Bulletin advokacie*, 2020, č. 3, s. 18-24; PIHERA, Vlastimil, RONOVSÁ, Kateřina. *K některým mýtům a omylům o svěřenských fondech*. *Bulletin advokacie*, 2020, č. 7-8, s. 44-47; KOCÍ, Miloš. *Svěřenské fondy: teorie tranzitivního vlastnictví jako léčba zvláštní formy Münchhausenova syndromu v zastoupení*. *Právní rozhledy*, 2022, č. 22, s. 782-787.

a německý koncept odděleného jmění (něm. *Sondervermögen*)⁴⁵. Tyto úvahy se neomezují jen na problematiku svěřenského fondu, ale mají význam i pro právní režim podílových fondů, podfondů akciových společností s proměnným základním kapitálem, možná též ve vztahu k pozůstalosti nebo insolvenční majetkové podstatě.

Existence autonomního jmění nebyla v rámci nového občanského zákoníku důsledně promítnuta. Tak § 17 odst. 1 obč. zák. stanoví, že „práva může mít a vykonávat jen osoba“ a že „povinnost lze uložit jen osobě a jen vůči ní lze plnění povinnosti vymáhat“. Majetek definuje občanský zákoník jako „souhrn všeho, co osobě patří“ (§ 495 obč. zák.) a vlastnictví jako „vše, co někomu patří“ (§ 1011 obč. zák.)⁴⁶. Popovici se v tomto kontextu táže, zda českou právní úpravu svěřenského fondu není na místě vykládat tak, že jde v podstatě o *sui generis* oddělené jmění svěřenského správce⁴⁷. Že takový závěr není správný lze ilustrovat na nedávném rozhodnutí českého Nejvyššího soudu, v němž soud řešil otázku, zda v případě exekuce vedené proti svěřenskému správci může být postižen i majetek jím spravovaného svěřenského fondu s tím, že osobám namítajícím existenci svěřenského fondu by svědčilo jen právo domáhat se jeho vyloučení. Takové řešení by odpovídalo koncepci oddělených jmění správce⁴⁸. Nejvyšší soud však v roce 2021 potvrdil, že svěřenský fond představuje „oddělené a nezávislé vlastnictví“, které není vlastnictvím svého správce a že v exekučním řízení, v jehož rámci má být postižen majetek povinného, nelze zásadně postihnout majetek ve svěřenském fondu, jehož správu povinný vykonává⁴⁹.

Určité pochybnosti vyvolává otázka, zda může být ohledně svěřenského fondu vedeno insolvenční řízení⁵⁰. Původ těchto pochybností spočívá zřejmě z části v mylném přenášení konceptu anglického trustu (kde dluhy vznikající v souvislosti s jeho správou jsou vždy osobními dluhy správce⁵¹), z části formální strukturou českého insolvenčního zákona, který vychází z toho, že předmětem insolvenčního řízení je úpadek dlužníka, tedy určité osoby. Pokud však představuje svěřenský fond oddělené jmění, je nemyslitelné, že by věřitelé dluhů tvořících součást tohoto jmění nebyli chráněni insolvenčním právem. Ostatně český insolvenční zákon již od roku 2020 upravuje úpadek podílového fondu a úpadek podfondu

⁴⁵ PIHERA, Vlastimil, Soukromý úřad. Skica. in Kotásek, J., Špačková, M. (eds.) Pocta prof. Josefu Bejčkovi k 70. narozeninám, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2022, p. 695.

⁴⁶ Blíže srov. PIHERA, Vlastimil. Nejpodivnější zvíře v lese – poznámky ke svěřenskému fondu. *Obchodněprávní revue*, 2012, č. 10, s. 278-282.

⁴⁷ POPOVICI, Alexandra, Trust in Quebec and Czech Law: Autonomous Patrimonies? *European Review of Private Law*, 6-2016, p. 950; podobně (byť zřejmě v rovině de lege ferenda) JAROLÍM, Jiří. Je svěřenský fond právnickou osobou? Měl by se jí stát?. *Bulletin advokacie*, 2022, č. 4, s. 45-48.

⁴⁸ Srov. např. CHEN, D. *Die Treuhand als Rechtsform für Sondervermögen*. Munchen: C.H.Beck, 2020, s. 56.

⁴⁹ I. V exekučním řízení, v jehož rámci má být postižen majetek povinného, nelze zásadně postihnout majetek svěřenského fondu, jehož správu povinný vykonává. II. Jestliže je v exekučním řízení vedeném proti osobě, která současně vykonává funkci správce svěřenského fondu, nepřipustně postižen majetek svěřenského fondu, je dán důvod pro zastavení exekuce, a nikoliv pro podání vylučovací žaloby. (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2021, sp. zn. 20 Cdo 617/2021)

⁵⁰ ZIMA, Petr. § 1448 [Vymezení svěřenského fondu]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 30.; TICHÝ, Luboš, TROUP, Tomáš. K základním otázkám svěřenského fondu (reakce na kritiku). *Bulletin advokacie*, 2022, č. 1-2, s. 51-59. Opačně srov. PIHERA, Vlastimil, RONOVSÁ, Kateřina. K některým mýtům a omylům o svěřenských fondech. *Bulletin advokacie*, 2020, č. 7-8, s. 44-47.

⁵¹ Např. PENNER, J., *The Law of Trusts*, 11th edition, Oxford: Oxford University Press, 2019, p. 30.

akciové společnosti s proměnným základním kapitálem, tedy úpadek oddělených jmění bez právní subjektivity, jimž zákon přiznává způsobilost být účastníkem insolvenčního řízení⁵². V tomto ohledu je tedy jeví být logické přiznat svěřenskému fondu stejné postavení na základě analogie.

Zahraníční trusty

Jakkoli české mezinárodní soukromé právo spolu s implementací svěřenských fondů relativně velkoryse uznalo veškeré zahraniční trustové struktury, které vykazují základní znaky českých svěřenských fondů⁵³, jsou ve srovnání s českými svěřenskými fondy zahraniční trustové struktury využívány jen omezeně. Jedním z důležitých důvodů je zřejmě relativně přívětivý daňový režim českých svěřenských fondů, kterého se zahraničním trustům zpravidla nepodaří dosáhnout. Podle závěrů koordinačního výboru Generálního finančního ředitelství a Komory daňových poradců z roku 2014⁵⁴, musí zahraniční trust splňovat šest kritérií, aby byla splněna podmínka srovnatelnosti se svěřenským fondem zřízeným podle občanského zákoníku, mimo jiné že prokáže, že je podle práva státu, jehož je daňovým rezidentem, považována za poplatníka daně obdobné dani z příjmů právnických osob a jeho příjmy se podle práva tohoto státu ani z části nepřičítají jiným osobám. Tuto podmínku však naprostá většina zahraničních trustů nesplní. Generální finanční ředitelství tento požadavek v roce 2022 poněkud zjemnilo, když sice potvrdilo, že nadále trvá na v roce 2014 vymezených kritériích daňové uznatelnosti zahraničních trustů, nicméně připustilo, že daňové uznatelnosti zahraničního trustu nebrání, že trust sám o sobě není daňovým subjektem, avšak daňové povinnosti za něj plní správce, přičemž se tedy lze domnívat, že pak nemusí být ani plátcem daně z příjmů právnických osob, ale postačí, je-li pak správce zdaňován jinou příslušnou daní⁵⁵. Další v roce 2014 vymezené podmínky, podle které zisk ze zhodnocení majetku i výplata obmyšlenému musí být zdanitelným příjmem podle právní úpravy státu, v němž je rezidentem, Generální finanční ředitelství naopak odmítlo jakkoli modifikovat. Přes určitý posun tak stále většina zahraničních trustů podmínky daňové uznatelnosti nenaplní, a přestože jejich existence bude podle českého soukromého práva zpravidla uznána, pro daňové účely tomu tak nebude⁵⁶.

V praxi bývá diskutována otázka možnosti změn rozhodného práva správy svěřenského fondu. Zákon o mezinárodním právu soukromém je v tomto směru inspirován Haagskou úmluvou o právu použitelném pro trusty a jejich uznávání a vychází z toho, že v případě absence explicitní volby rozhodného práva zakladatelem se trust řídí právem státu, s nímž nejúžeji souvisí⁵⁷. Na prvním místě mezi kritérii, k nimž je při posouzení takové souvislosti potřebné přihlížet, uvádí místo, z něhož je trust spravován. Změní-li se tedy místo správy trustu, může se změnit i rozhodné právo jeho správy. V takových případech pak v souladu s čl. 9 Haagské úmluvy může

⁵² § 388a a násl. zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon).

⁵³ Srov. § 73 odst. 4 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

⁵⁴ KV 421/26.02.14 – Výklad pojmu svěřenský fond ve vztahu k zahraničním srovnatelným jednotkám.

⁵⁵ Srov. stanovisko GŘ k příspěvku 588/24.11.21 Srovnatelnost zahraničních trustů a trustových struktur se svěřenským fondem.

⁵⁶ RONOVSÁ, Kateřina, PIHERA, Vlastimil. Nástroje správy rodinného majetku v novém soukromém právu. In: DOBROVOLNÁ, Eva, HAVLÍK, David, KRÁLÍK, Michal a kol. Pocta Jiřímu Spáčilovi. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 293.

⁵⁷ Srov. § 73 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

dojít k tomu, že se jiným právním řádem bude řídit otázka vzniku trustu a jiným pravidla jeho správy⁵⁸. Nic přitom nebrání zakladateli, aby takové změny předvídal a podmínky změny rozhodného práva správy svěřenského fondu upravil již při jeho vzniku. Tak se lze setkat i ve statutech českých svěřenských fondů s úpravou postupu změny rozhodného práva svěřenského fondu (zpravidla rozhodnutím svěřenského správce). Využití mohou dojít nejčastěji při změně domicilu svěřenského správce (např. v souvislosti se změnou svěřenského správce). V jistém smyslu tak lze přemístit svěřenský fond do zahraničí a modifikovat jeho vnitřní strukturu např. právem *common law*.

Otázkou právního statusu zahraničního trustu se nedávno zabýval český Nejvyšší soud v souvislosti s exekucemi vedenými v České republice proti majetku v lichtenštejnském trustu. Nejvyšší soud zdůraznil⁵⁹ ve vztahu k nižším soudům, že „otázky vzniku, trvání a zániku svěřenského fondu a jeho správy je nutné posoudit primárně podle právního řádu určeného jeho zakladatelem ve statutu svěřenského fondu, popř. v jiné listině plnící obdobnou funkci vyžadované zakladatelem určeným právním řádem“. V jiném rozhodnutí⁶⁰ Nejvyšší soud aplikoval lichtenštejnské právo ve vztahu k otázce, s kým má být vedeno soudní řízení týkající se nemovitosti, u níž byl v katastru nemovitostí označen jako vlastník zapsán lichtenštejnský *Treuhänderschaft*. Problematikou zahraničních trustových struktur se již zabýval i český Nejvyšší správní soud⁶¹, a to s ohledem na zneužití práva při daňové optimalizaci. Šlo o složitější strukturu, v níž figuroval *Cyprus International Trust*, který zřídil český daňový rezident za účelem správy rodinného majetku. Ačkoli Nejvyšší správní soud nezpochybnil uznatelnost kyperské struktury českými daňovými orgány, v posuzovaném případě (s ohledem na skutkový stav) vyhodnotil zřízenou strukturu jako nepřípustnou (s ohledem na institut zneužití práva) a doměřil daňový nedoplatek.

Z diskuze o svěřenských fondech

Dokonce i v anglickém právu není neobvyklé hovořit o trustu, jako by se jednalo o právní subjekt spíše než o způsob držení majetku⁶². Takovým situacím se samozřejmě nevyhneme ani v české právní praxi. V tomto směru se lze zřejmě opřít o § 17 odst. 2 obč. zák., podle kterého „zřídí-li někdo právo nebo uloží-li povinnost tomu, co osobou není, přičte se právo nebo povinnost osobě, které podle povahy právního případu náleží“. Smysl tohoto ustanovení je jasný, ostatně stejný závěr bychom nepochybně dovodili z obecných principů výkladu vůle v soukromém právu. Ustanovení sice předpokládá, že práva a povinnosti budou přiznána pouze „osobě“ (srov. výše k § 17 odst. 1 obč. zák.), nicméně v případě svěřenského fondu by jej neměl být problém vyložit tak, že tato práva nebo povinnosti se přičtou svěřenskému správci jednajícimu na účet svěřenského fondu. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí z listopadu 2022, kde na použití § 17 odst. 2 obč. zák. odkazuje v souvislosti se zápisem zahraničního

⁵⁸ HAYTON, David (ed.) *The International Trust*, 3rd Edition, Bristol: Jordan Publishing, 2011, s. 190.

⁵⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 27 Cdo1929/2022.

⁶⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 21 Cdo 1007/2022.

⁶¹ Viz 2 Afs 82/2022

⁶² SMITH, Lionel, *Trust and Patrimony in Valsan, R. (ed.) Trusts and Patrimonies*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015, p. 55.

trustu v katastru nemovitostí⁶³. Jistou nervozitu však vyvolalo rozhodnutí jiného senátu Nejvyššího soudu ze srpna 2023, kde soud řešil mj. otázku, jak posoudit plnou moc „udělenou svěřenským fondem“. Jakkoli bylo účastníky explicitně odkazováno na § 17 odst. 2 obč. zák., Nejvyšší soud potvrdil závěr nižších soudů, podle kterého jsou jednání „učiněná na jejím základě jsou zdánlivým právním jednáním, neboť plnou moc k zastupování udělil non subjekt“⁶⁴. Vzhledem k absenci bližšího odůvodnění není jasné, zda jde jen o exces (což je nejpravděpodobnější alternativa) nebo odraz nějaké hlubší úvahy, která by do budoucna mohla problematizovat tento typ technických pochybení (s nimiž se ostatně můžeme setkat i ve vztahu k jiným „non subjektům“, jako je např. podílový fond).

Jako nejpalčivější praktický problém svěřenských fondů je zřejmě pociťována otázka, zda si jejich zakladatelé sami nebo ve prospěch jiného (svěřenského správce, protektora atp.) mohou vyhradit oprávnění měnit jejich statut. Zákon ohledně změny statutu stanoví pouze tolik, že „lze-li ve shodě s původním úmyslem zakladatele účelu svěřenského fondu dosáhnout nebo mu lépe prospět změnou statutu fondu, soud statut upraví“ (§ 1469 odst. 2 obč. zák.). Máme za to, že to neomezuje zakladatele, aby stanovil i jiný postup změny statutu, shodně jako to umožňuje české nadační právo zakladatelům nadací (§ 317 obč. zák.), shodně jak dovodil již v roce 2018 na základě analogie k nadacím Nejvyšší soud ve vztahu k nadačním fondům⁶⁵, shodně jak je tomu v podstatě ve všech jurisdikcích upravujících trusty nebo „trust-like“ struktury⁶⁶. Někteří se domnívají, že statut musí být po dobu trvání fondu neměnný a může být změněn pouze rozhodnutím soudu. Svě závěry odůvodňují vágním odkazem na § 978 obč. zák., dle něž se od ustanovení části občanského zákoníku o absolutních právech, v níž je zařazena i úprava svěřenského fondu, „se lze odchýlit ujednáním s účinky vůči třetím osobám, jen připouští-li to zákon“⁶⁷. Ovšem není zřejmé, o jaké odchýlení by se mělo jednat; vyhrazení si práva měnit statut nijak nenarušuje působnost soudu podle § 1469 odst. 2 obč. zák. V každém případě zde trh netrpělivě očekává precedenční rozhodnutí vyšších soudů.

⁶³ „Na otázku, zda mohl soud tohoto správce považovat za zástavního dlužníka za stavu, kdy byl jako vlastník zástavy v katastru nemovitostí zapsán TIMMER TRUST, který byl rovněž označen jako strana výše uvedených smluv, poskytuje odpověď ustanovení § 17 odst. 2 o. z. (k použitelnosti českého práva srov. § 69 odst. 1 ZMPS), podle něhož zřídí-li někdo právo nebo uloží povinnost tomu, co osobou není, přičte se právo nebo povinnost osobě, které podle povahy právního případu náleží.“ (Nejvyšší soud sp. zn. 21 Cdo 1007/2022 ze dne 29. 11. 2022)

⁶⁴ *Odvolací soud vyložil obsah plné moci ... znějící „[J]á níže podepsaný ELVE svěřenský fond, ... zmocňuji ... aby mne zastupoval ve všech právních věcech (...)“ v souladu se závěrem soudu prvního stupně tak, že právní jednání učiněná na jejím základě jsou **zdánlivým právním jednáním, neboť plnou moc k zastupování udělil non subjekt.** Uvedený výklad odvolacího soudu neodporuje závěrům usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2020, sp. zn. 27 Cdo 3033/2019, v němž byla řešena otázka výkladu procesního a nikoliv hmotněprávního úkonu účastníka řízení, ani nálezu Ústavního soudu ze dne 8. 1. 2019, sp. zn. III. ÚS 1336/2018, vyjadřujícímu se k otázce výkladu smluv, který nezakládá neplatnost smlouvy, před takovým výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá, jsou-li samozřejmě oba tyto výklady možné. V řízení totiž byla určující otázka, zda zmocněný advokát mohl činit s právní závazností jednání v situaci, kdy mu plnou moc udělil někdo, kdo neměl právní osobnost ani svéprávnost (§ 15 o. z.). Nešlo tedy o otázku výkladu právního jednání.* (Nejvyšší soud sp. zn. 33 Cdo 456/2022 ze dne 31. 8. 2023)

⁶⁵ Nejvyšší soud sp. zn. 29 Cdo 3225/2016 ze dne 27. 3. 2018.

⁶⁶ PIHERA, Vlastimil, RONOVSÁ, Kateřina, Fundační principy a hranice jejich flexibility. K otázce možnosti dodatečných změn podmínek fungování svěřenských fondů a fundací. Právník, č. 9, 2018, p. 705–722; RONOVSÁ, Kateřina, PIHERA, Vlastimil. K možnosti změny zakládací listiny (včetně změn účelu) nadačního fondu. Právní rozhledy, 2018, č. 15-16, s. 556-559; PIHERA, Vlastimil, RONOVSÁ, Kateřina. K některým mýtům a omylům o svěřenských fondech. Bulletin advokacie, 2020, č. 7-8, s. 44-47.

⁶⁷ SVEJKOVSKÝ, J., Svěřenské fondy - statut, institut věcného práva, Bulletin advokacie č. 5/2020, str. 36-39.

Pochybnosti panují ohledně postavení svěřenského fondu v dědickém právu. Někteří autoři dovozují, že vlastnické právo k majetku vyčleněnému do svěřenského fondu pořízením pro případ smrti se bez dalšího stává k okamžiku smrti zůstavitele součástí takového svěřenského fondu a že majetek ve fondu není předmětem dědického řízení⁶⁸. Vycházejí z toho, že majetek ve svěřenském fondu nemá vlastníka, a proto zde není ani dědic. Dle odlišných názorů se pořízením pro případ smrti zůstává právo na pozůstalost (tedy dědické právo) nebo právo na odkaz. Zůstavitel tedy vyčleňuje majetek ve prospěch svěřenského fondu tak, že v jeho prospěch vyhradí dědické právo nebo nařídí odkaz k tomuto majetku⁶⁹. Svěřenský správce pak tato práva vykonává na účet svěřenského fondu a vystupuje též v dědickém řízení na místě dědice nebo odkazovníka. Tomuto řešení odpovídá např. § 13 živnostenského zákona⁷⁰. Otázka režimu majetku vyčleňovaného do svěřenského fondu pořízením pro případ smrti má význam, jak pro případy, kdy je takový svěřenský fond současně takovým pořízením pro případ smrti zakládán, tak pro případy, kdy má být takto zůstaven majetek ve prospěch již za života zůstavitele existujícího svěřenského fondu. Obě situace je totiž logicky nutné řešit shodně. Řešení této otázky má dále implikace ve vztahu k otázkám ochrany nepominutelných dědiců, kteří mohou dorovnání svého povinného dílu požadovat pouze po dědících (a po svěřenském správci tedy pouze tehdy, pokud by vykonával na účet svěřenského fondu dědické právo).

IV. Závěrem

Deset od účinnosti nového občanského zákoníku je česká právní doktrína, byť principiálně stabilizovaná, stále v procesu hledání. Jakkoli obecně v českém soukromém právu převládají německý a rakouský vliv, právo fundačních struktur (tedy fundací a svěřenských fondů) spíše hledá inspiraci v modernějších, liberálnějších jurisdikcích jako je Nizozemí, Lichtenštejnsko nebo Quebec. Český občanský zákoník modernizací nadačního práva, dramatickým rozvolněním úpravy nadačního fondu a zavedením svěřenského fondu jako by předvídavě vycházel vstříc měnícím se potřebám společnosti, které se vyjevují zřetelně až v době po jeho účinnosti. Narůstající objem soukromého majetku vede nejen ke vzrůstající poptávce po nástrojích mezigenerační správy rodinného majetku, ale stojí i za stále častějšími soukromě iniciovanými filantropickými projekty, především již výše zmíněným soukromými nadacemi.

Pomalu se formují i prvky trhu profesionálních služeb v oblasti správy rodinného majetku, především svěřenských fondů, ať již ve formě asociací profesionálů v tomto oboru (očekává se vznik lokální pobočky mezinárodní asociace STEP⁷¹) nebo prvního korporátního správce svěřenských fondů⁷² (s výhledem na brzký vstup dalšího). Česká advokátní komora zřídila

⁶⁸ ZIMA, Petr. § 1448 [Vymezení svěřenského fondu]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 17; MIMROVÁ, Tereza. Svěřenský fond v kontextu dědického práva. Právní rozhledy, 2019, č. 23-24, s. 840-846.

⁶⁹ PIHERA, Vlastimil, RONOVSÁ, Kateřina. K některým mýtům a omylům o svěřenských fondech. Bulletin advokacie, 2020, č. 7-8, s. 44-47.

⁷⁰ „Zemře-li podnikatel, mohou v provozování živnosti pokračovat za podmínek stanovených v odstavcích 2 až 5 až do skončení řízení o projednání dědictví ... svěřenský správce, pokud byl závod **pořízením pro případ smrti vložen do svěřenského fondu.**“ (§ 13 odst. 1 písm. f) zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon).

⁷¹ Society of Trust and Estate Practitioners (www.step.org).

⁷² EMUN investiční společnost (emun.cz).

v rámci sekce pro soukromé právo zvláštní podsekcí pro otázky správy svěřenských fondů⁷³. Začíná se diskutovat optimální podoba regulačního prostředí pro profesionální správu svěřenských fondů. V oblasti filantropie jsme svědky zintenzivňující se diskuze mezi nadacemi, v jejichž rámci se pracuje mj. též na přípravě kodexu řádné správy nadací, jakési obdoby kodexu správy a řízení korporací. V souvislosti s připravovaným novým zákonem o účetnictvím se diskutuje rozsah reportingových povinností nadací a ústavů, především otázky významu výročních smluv, přičemž ani zde není zřejmě daleko k úvahám o tom, zda je stávající regulační rámec pro fundace a ústavy dostatečný.

Je tak zjevné, že oblast fundačních struktur je ve stádiu relativně dynamického vývoje, přičemž ne jinak je na tom i samo české právo fundačních struktur. V tomto ohledu je lze možná připodobnit k desetiletému dítěti, které bude muset projít ještě minimálně dalšími osmi lety zkušeností, než je bude možné prohlásit za dospělé.

⁷³ Srov. <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=18222>.